

Az új média új műfaja, az sms-hír – nyelvészeti megközelítésben

Cél és hipotézis. Jelen tanulmányom új területen (az új médiában, azon belül a mobiltelefonos szolgáltatásokban) megjelenő híreket, az sms-híreket vizsgálja meg műfaji, szövegtani, kommunikációelmélet és nyelvhelyességi szempontból. Ezen a területen nyelvészeti vizsgálat még nem történt. David Crystal (2001) sem említi meg a hírek új, „internetnyelvi” megjelenését.

Hipotézisem szerint az sms-hírek módosítják a hagyományos „hírdefiníciót”, részben megváltoztatják az információra éhes ember és a hír viszonyát, valamint – s ez a kutatás központi kérdése – a többi „internetműfajhoz” hasonlóan a beszélt nyelv és az írásbeliség közötti átmeneti jelenségeket mutatnak fel, sőt föltehetőleg az általam fölvetett újabb nyelvi létmódhoz, az úgynevezett **másodlagos írásbeliség**hez tartoznak (Balázs 2003c: 149). A vizsgálatnak a célja ezt igazolni vagy cáfolni.

A kutatási téma elméleti háttere és megközelítése

1. A hír mint médiaműfaj, mint médiaszöveg kutatása a nemzetközi és a magyar szakirodalomban. A hagyományos (vagy írott) és elektronikus sajtó, illetve annak szövegei, nyelve több tudományág kutatási területébe tartozik. Így például a szemiotika, a kommunikációelmélet, az esztétika, a filmelmélet, a tömegkommunikáció-elmélet, illetve a kultúratudomány, a nyelvtudomány, sőt újabban a filozófia is jogot formál a média problémáinak (kiemelten: szövegeinek) kutatására. A filozófia, a pragmatikai nyelvtudományhoz hasonlóan, főleg a média és gondolkodás, a média és a megismerés viszonyának problémáját kutatja, csak a filozófia ezt elsődlegesen a gondolkodás és a megismerés (vö. Nyíri 2000: 56–7), míg a pragmatikai nyelvtudomány a szövegek felől teszi.

Nemzetközi szinten az információs médiát sokan kutatták (vö. Ferenczy 2002, 2004). A legnagyobb figyelmet az írott sajtó, majd pedig a televízió kapta, a rádióval viszonylag kevesebbet foglalkoztak. A média nyelvének szövegszintű vizsgálatai ugyancsak korábban jelentek a nemzetközi szakirodalomban. Barthes (1971) a napihíreket strukturális-esztétikai szempontok szerint közelíti meg. Van Dijk (1988) modelljei az írott sajtóban megjelenő hírek felépítését mutatják be. A rádió nyelvét a beszélt és az írott nyelvi formák megvalósulásából, illetve keve-

redéséből vizsgálták. A híreket egyértelműen az írott nyelv egyik szóbeli megnyilvánulásának (másodlagos szóbeliségnek, Ong 1982: 136) tartják.

Van Dijk modelljét Tolcsvai Nagy (2001: 316) is felhasználta szövegtanában. A fenti modellek alapján Ferenczy (2002, 2004) a magyar rádiós hírek szerkezetének újfajta elemzését végezte el, s megállapította, hogy a modellek csak kiegészítéssel alkalmasak a rádiós hírek leírására.

A magyarországi nyelvészeti (grammatikai, szövegtani és nyelvhelyességi) kutatások első korszakának fontos dokumentuma a *Nyelvészet és tömegkommunikáció* című kétkötetes munka (Grétsy 1985), de nagyon sok hasznos megfigyelés, értékelés található általában a nyelvvelő szakirodalomban, különösen a Magyar Rádió nyelvi bizottságának különféle (belső) kiadványaiban (pl. Bencédy 1993, 1994, Fábíán 1994). Állíthatjuk, hogy Magyarországon mind a hagyományos, mind pedig az elektronikus média nyelvi természetének a vizsgálata folyamatos a magyar nyelvtudomány történetében.

Nem feledkezhetünk meg a rádiós hírek vizsgálatában például Rácz Endre (1970) korai és igen alapos tanulmányáról vagy Békési Imre (1982) szövegnyelvészeti vizsgálatairól, amelynek középpontjában a sajtóhírek szerkezetének tartalmi-logikai kapcsolatai állnak. Joób Emőke (1975) az „egyszeri eseményt tartalmazó” napihírek szemiotikai vizsgálatát végezte el Barthes tanulmányából kiindulva. A tömegtájékoztató szövegek vizsgálatának módszertani alapjait Róka Jolán (pl. 1983) foglalta össze (több írásában is).

Összefoglalásként elmondhatjuk azt, hogy a mind a nemzetközi, mind pedig a magyar szakirodalomban a sajtó- és a médiahírek kutatása – egyes hiányok ellenére is – folyamatos mind szövegtani, mind nyelvhelyességi szempontból; sőt a mi szempontunkból most oly fontos „médiumpfűggség”, vagyis az írásbeliség-szóbeliség problematikája is foglalkoztatja a kutatókat.

2. Előzmények. Az elmúlt években részben az új kommunikációs, tömegkommunikációs formákkal, illetve azok nyelvezetével foglalkoztam.* Ezt jelezte 1998-ban írt tanulmányom a kommunikációs létformák változásáról (Balázs 1998a), majd szűkebben három területet vizsgáltam meg: a választási sms-eket (Balázs 2003a, 2003b, 2004), az sms-fal jelenségét (Balázs 2003c), most pedig az sms-hírek következnek. Korábbi tanulmányaimban a kérdések elméleti háttérét igyekeztem föltnári (pl. a médiumok és a hagyományos, valamint az új nyelvi létformák: beszéd, írás, másodlagos szóbeliség, másodlagos írásbeliség). Jelen tanulmányomban elsősorban az átalakuló médiavilág és a hírműfaj sokrétű kapcsolatára, valamint az sms-hírek kommunikációelméleti, szövegtani és nyelvhelyességi kérdéseire helyezem a fő hangsúlyt.

3. Médiumok és a hírek. *Médiaműfajok* című kötetemben (Balázs 1998b) külön tárgyaltam az újság- vagy sajtóhírt, a rádióhírt, valamint a televíziós hírt. A három felsorolt, egymást követő, a médiafejlődési sorrendet tükröző, egymástól

* Készült A magyar nyelv az informatika korában (OTKA T-043725) című kutatási program keretében. A tanulmány két közvetlen előzménye a Magyar Nyelvőrben: Balázs 2003c és Balázs 2004. Köszönöm Ferenczy Judit észrevételeit, megjegyzéseit, tanácsait. Ugyancsak köszönöm a T-Mobile Magyarország támogatását.

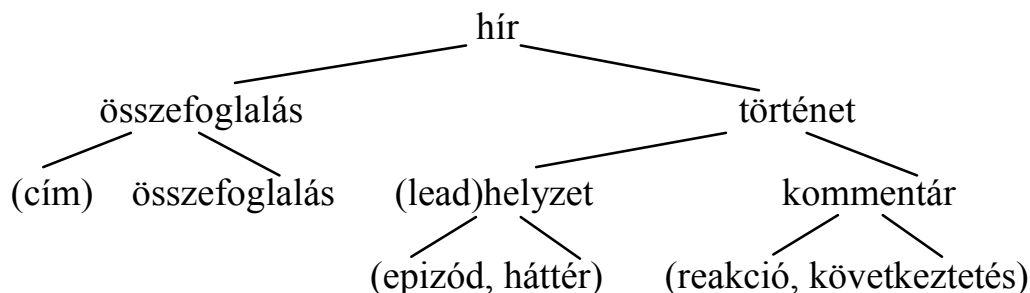
sok műfaji sajátosságot átvevő tömegközlési médium (egy jól sikerült, de nem használt magyarítás szerint: *hírközeg*) jól mutatja a hír fogalmának változását. A „negyedik” médiumnak tartott **új média** (vagy *internetmédia, metamédia, poli-média*) bár ugyancsak sok mindent átvesz a korábbi mediális világból, a tömegkommunikáció egészében mégis újat, új minőséget hoz létre. Ebben a folyamatban megváltozik a hír meghatározása, szerepe, jellege (ezen belül nyelvisége, nyelvi létmódja is).

Nem érintem ezen a helyen a megosztott magyarországi média (az ún. duális média) hírszolgáltatásainak különbségeit. Csak a történelmi hűség kedvéért írom le, hogy a Magyar Rádió „hírgyára”, továbbá néhány hírrádió (pl. Info Rádió, Klub Rádió) hírszolgáltatása törekszik a hagyományos híradásra, míg a kereskedelmi rádiók és televíziók többnyire az „infotainment” (szórakoztató információs szolgáltatás) törekvéseinek megfelelően készíti és tálalja híreit. Az sms-szolgáltatásban ez a kettősség nem figyelhető (még) meg, még a „krimi” tematikában sem (bár valamennyi tematikát nem volt módom megismerni).

Tanulmányomban az új média körébe sorolható, mobiltelefon segítségével történő hírszolgáltatást, illetve „termékét” az úgynevezett sms-hírek nyelvi megformáltságát veszem szemügyre. Már első pillantásra is látszik, hogy a hírek tömörebbek, a pillanatra, jelenre vonatkoznak, szerkezetük, megfogalmazásmódjuk és részben funkciójuk átalakulóban van, és nyelvezetük nyelvtanilag sokszor hevenyészettebb, pragmatikailag nehezebben értelmezhető (hiszen az adott naphoz, órához van kötve – s amennyiben nem ugyanabban a „kontextusban” létezőnk, sok mindent nem értünk meg belőlük).

4. A hír a kommunikációban – az sms-hírekkel összevetve. Barthes (1971) szerint a napihír olyan információ, amely magában foglalja mindazokat az ismereteket, amelyek a megértéséhez szükségesek: a napihír totális, immanens információ, amely az információ körülményeit (múltját), előzményeit (okát), kimenetelét tartalmazza, s amely magán kívül semmi egyébire nem utal, szemben a pontosan meghatározott és megnevezett valóságtartományból érkező és a múlthoz kapcsolódó információkkal, amelyek a töredékét képezik egy nagyobb struktúrának, s így mindig csak részleges információk. Éppen ezért ebbe a meghatározásba nem férnek bele a ma már gyakoribb úgynevezett folyamathírek (az sms-hírek többsége ilyen), vagyis azok a hírek, amelyek egy diakronikus történés szinkronikus metszetei.

Tolcsvai Nagy (2001: 316) szerint Van Dijk (1988) hírmodelljében a hír visszavezethető egyetlen fő makropropozícióra, amely általában meg is fogalmazódik a címben. Logikai és generatív alapjainak megfelelően a hírben egy olyan kijelentés tehető, amely tartalmilag a hírszöveg leglényegesebb elemeit tartalmazza, a tényleges szöveg összes többi eleme azonban levezethető belőle. – Az sms-hírek többsége nem címes (ritkán az is előfordul), mindegyik hírben van azonban egy olyan kijelentés (összefoglalás, lead), amely a hírszöveg lényegét tartalmazza. Ennek megfelelően a Van Dijk-i modell az sms-hírekkel kapcsolatban egyszerűsíthető, és csak a legkritkább esetben valósítja meg a teljes logikai felépítményt. Egy ilyen egyszerűsített modellt lehetne alkalmazni az sms-hírekre (Van Dijk 1988 nyomán):

Egy rádiós nyelvi példa Van Dijk szempontjai alapján a teljes hírelemzésre (Ferenczy 2004):

(1) Lead / Fő esemény: *Polgárháborús állapotok uralkodnak a Grúziától elszakadt Abháziában.* Helyzeteleírás: *Az ellenzék elfoglalta a köztársaság kormányépületeit. A kormány készültségbe helyezte a hadsereget.* Következmény: *A kormánypárti politikusok Oroszország segítségét kérték.* Ok: *A vita a választások miatt robbant ki.* Előzmények: *Az ellenzék megnyerte ugyan a választást, de a jelenlegi elnök csalásra hivatkozva meg akarja ismételni.* További események: *Az elnöki palota körüli zavargások során a katonák a levegőbe lőttek, és egy lepattanó golyó megölt egy neves professzornőt* (Kossuth rádió, 2004. november 13. 9.00).

A közszolgálati rádiós hírek vizsgálatában a korábbi szempontokat Ferenczy Judit (2004) a következőkkel egészíti ki: cím, méret (egy bekezdés, lead olykor egyenlő a fő eseménnyel), fő esemény (cselekvéses, verbális, jövőre vonatkozó), forrásmegjelölés, helyszín, a szövegelemek gyakorisági sorrendje.

Az sms-hírek esetében viszonylag ritka az összes szempont megjelenése. Alig fordult elő a címes hír (elemzett anyagunkban mindössze egy ilyen van), csökken az azonosíthatóság (pontos idő, helyszín, személy megadása), esetleges (bár azért nem teljesen hiányzik) az előzmények-következmények taglalása, ezzel szemben gyakori a csak leadhír, s ennek következménye: a nyelvi hiány.

A legtöbb sms-hír kétmondatos. Szinte kivétel nélkül a fő eseménnyel kezdődnek (ez többnyire megegyezik a leaddel), tartalmazznak utalást az előzményekre, következményekre, valamint a végén megjelölik a forrást. Ha az ember az sms-t tovább görgeti, szerepel rajta a szolgáltatás telefonszáma (*Küldi: +36308000777*), majd pedig az elküldés pontos ideje (*Elküldve: 17:16:11 2004.12.29.*).

(2) Lead / fő esemény (idő): *Késő este landolt Bp.-en az a gép, mely szökőár sújtotta Thaiföldről hozott haza 52 magyar turistát.* Előzmény: *Az áradásban néhányuk könnyebben megsérült.* Forrásmegjelölés: *//t-zones* (2004. december 30.).

Az sms-hír érdekessége, hogy a kommunikációs helyzet miatt (a mobiltelefon jelzi egy sms-hír érkezését, vagyis „most” történésről van szó) a híridő nyelvi jelzése elmaradhat. Az egyes hírelemek pedig összekapcsolódhatnak, mintegy komplex egységet képeznek:

(3) Lead / fő esemény: *Törlik a szökőár sújtotta térségbe induló Malév-járatokat.* Következmény: *Jan. 1-jén és 4-én üres gépek indulnak a turistákért.*

Előzmény / További esemény: *Már 80 ezer halottról adtak hírt. //t-zones* (2004. december 29.).

A hírről mint az újságírás alapműfajáról tengernyi szakirodalom jelent meg. A közkeletű megállapítás szerint: „Ha a kutya harapja meg a postást, az nem hír, ha a postás harapja meg a kutyát, az hír” (Bánkuti 1970, idézi: Bedő 1995: 9). A megállapítás persze sántít. Sokszor a kutyaharapás hír lehet. A hírmeghatározások gyengéjére világít rá az újságíró-iskolai tankönyv is: „Azt tudjuk, hogy a hírek tartalmazni kell: mi történt. Azt is, mikor, hol, hogyan történt és milyen szereplőkkel az esemény, esetleg azt is, hogy miért történt, csak éppen azt nem tudjuk abszolút biztonsággal megmondani, hogy egy esemény mitől válik hírré, más esemény pedig elhagyható, nem közlendő jeltelen történésé” (Bernáth é. n. 43).

Saját összefoglalóm alapján (nem pontos idézettel): Az újságírás egyik alapműfaja: a hír. A legelső újságok hírközlő újságok voltak. A hírérték a frissességből, a fontosságból és a közérdekűségből adódik. Amelyik hír nem felel meg ennek a hármaskritériumnak, az nem hír: antihír. (Későbbi egyik példánkban *paródiahírként* említem.)

A hír négy alapvető kelléke: kivel vagy mivel, hol, mikor, mi történt vagy mi fog történni. Ezekből egyik sem hiányozhat, mert hiányérzetet keltene az olvasójában. A négy alapvető kérdésre a kishír ad választ. Ha a kelléktárat bővítjük: hogyan, miért, milyen következmények vannak stb., akkor kifejtett hírré állunk szemben. Egy régi nevezetes meghatározás szerint a hírképlet a következő: 5W + 1H, vagyis *Who? What? When? Where? Why? + How?* (Ki? Mi? Mikor? Hol? Miért? + Hogyan?). (...) Az 5W + 1H törvénye az angol-amerikai újságírásból származik, ám végső soron az ókori retorikáig nyúlik vissza. A törvényszéki ügyeknek a következő – hexameterbe foglalt – kérdésekre kell választ adniuk: *Quis, quid, ubi, quibus, auxiliis, cur, quomodo, quando?* (Ki s mikor, mit, hol, mért, hogyan és mely eszközök által?) (Balázs 1998b: 11 – jórészt idézet, a kiemeléseket mellőztem).

Már ebben a könyvemben jeleztem a hírdefiníció változását: „A hír az, ami megtörtént.” Vagyis, egyszerű terminológiával ez a „volt-hír”. A hír újdonságértéke azonban odáig fokozható, hogy már „élőben”, „egyenesben” is sugározhatnak híreket – gondoljunk csak az amerikai CNN hírtelevízióra vagy a sok hírrádióra. Ezek a definíció megváltozását is magukkal hozták: „A hír nem az, ami megtörtént, hanem az, ami történik” (Balázs 1998b: 12). Ezt nevezzük „van-hír”-nek. Ennek egyik gyakori példája a következő sms-hír:

(4) *A miniszterelnök az árvíz miatt megszakította szabadságát és hazafelé tart a nyaralásból. Utközben folyamatos kapcsolatban van az illetékesekkel. //W+P* (2002. augusztus 16.)*

Sőt a hagyományos és az sms-hírek között megjelentek a jelen + jövő idejű hírek is, az úgynevezett „lesz-hírek”:

* Az sms-híreket eredeti (olykor hibás) helyesírásban közlöm.

(5) *Pozsonyban várhatóan csütörtök éjszaka, de legkésőbb pénteken napközben tetőzik a Duna. Addig akár 100 ezer embert is kitelepíthetnek. //W+P (2002. augusztus 15.)*

A jelen- és jövőidejűségből adódik a folyamatjelleg, amelynek terméke a folyamathír. Az előzmények nem ismerete gátolja egy adott hír megértését. (Milyen gyilkos fegyvert? Ki a két férfi? Mi is történt tulajdonképpen?)

(6) *Az USA-ban megtalálták a gyilkos fegyvert annak a 2 férfinak az autójában, akiket tegnap fogtak el. Mind a 13 emberre abból a fegyverből löttek. (2002. október 25.)*

(7) *Elfogták a soproni rablógyilkosság gyanúsítottját. A férfi a nyomozók szerint szombat este rárontott az italbolt eladójára és szíven szúrta. (2004. november 23.)*

	újság	rádió	televízió	új média
volt-hír	+	+	+	+
lesz-hír	+	+	+	+
van-hír	–	+	+	+

A szakirodalomban szó esik még a *gyorshírről* (flash), a kartács- és a paródia-hírkezdetről stb. Az sms-hírek természetesen a gyors hírhoz állnak a legközelebb. A rádióhírekről szólván kiemeltem a 4C-t (correctness, clarity, conciseness, color), azaz a korrektséget, világosságot, tömörséget és színességet, valamint az aktualitást fokozó jelenidejűséget. Itt szó esik még az egymondatos (és ezért értelemszerűen hiányos) *szalaghírekről* (headline-okról) stb. (Balázs 1998b: 29–30.) Az sms-hírek sok tekintetben közel állnak a szalaghírekhez.

A hír legfontosabb műfaji tulajdonsága az objektivitás. Nincsenek jó és rossz hírek. Bár, ahogy Bedő Iván (1995: 11) említi: egy sajtótörténeti anekdota szerint akadt egyszer valahol Kelet-Európában egy zsidó lap, amely így csoportosította a híreket: „Ez nekünk jó” és „Ez nekünk rossz”. Az sms-hírek esetében az objektivitás szabályszerűsége általában megfigyelhető, ennyiben a hagyományos műfaji előírásokat követi.

Hollós János (2004: 18) a hírekről szóló könyvében kiemeli, hogy a hír belső szerkezete erősen hierarchikus felépítésű. A legfontosabb információk kerülnek a hír elejére, míg a kevésbé fontosak a végére. Ennek megfelelően kiemelkedő szerepe van a hír első mondatának, amelyet külön névvel is jelölnek: lead (vezető mondat, összefoglalás). Az sms-hírekre is áll a Hollós könyvében felsorolt három jellemző (rövid, tömör, informatív), a leadszerkesztésre azonban nem minden esetben. Leginkább még a rövid hír meghatározása az, amely illik az sms-hírekre (igaz a további magyarázata már nem, ezért nem is idézzük): „Két mondatos műfaj. A lead mondat mellé maximum még egy rövid mondat fér” (Hollós 2004: 23).

Bedő Iván (1995: 12) a kemény és a puha hírek megkülönböztetésével utal a hír fogalmának megváltozására: „Eddig csak azt tekintettük hírnek, ami valami-

lyen eseményhez kapcsolódott. [...] Nemcsak Nyugaton, hanem Magyarországon is terjed azonban az a felfogás, amely a híreket ennél tágabban értelmezi. A kemény és a puha hírek fogalmáról van szó, amelyek nem köthetők egy bizonyos eseményhez, vagy legalábbis nem csak egy bizonyos esemény kapcsán beszélhetünk róluk.” Majd Max Frenkelt idézi: „Valaha úgy tartották, hogy nem számít hírnek az, aminél nem lehet odaírni, hogy ez tegnap történt. Csakhogy az egészségügyi ellátás költségei nem tegnap szöktek magasra, hanem mindennap emelkednek; a népesség nem tegnap duplázódott meg; az élet a nagyvárosok központjaiban nem tegnap romlott meg... Ám mindezeknek a fejleményeknek óriási hatása van az életünkre, sokkal nagyobb, mint azoknak a mesterségesen koreografált eseményeknek, amelyeket csupán a kamerák kedvéért rendeznek meg. Vajon miért fontosabb az elnök egy-egy sajtóértekezlete, mint bármi, amit az imént felsoroltam? Miért számítana keményebb hírnek? [...] A hír definíciója változott meg. [...] és most ott tartunk, hogy a fontos trendeket leíró, bemutató riportjaink, tudósításaink gyakran az első oldalon szerepelnek...”

A kemény és puha hír meghatározása alapján nyilvánvaló, hogy az sms-hírek egyik része kemény, másik – talán jelentősebb része, például egyes közvéleménykutatási adatokat bemutató része – a puha hírek (sőt antihírek) csoportjába sorolható.

Egy másik meghatározás megkülönbözteti a hírt és a hírek mögötti híreket (pl. Lovas 1996: 61–2). Mint írja: „Az elektronikus médiumok korában az újságok a korábbinál nagyobb hangsúlyt helyeznek a hírek háttérének feltárására, az események lehetséges hatásainak elemzésére. Egyre fontosabbá válik az a hír, amelyik az eredeti hír mögött található... A továbbfejlesztett hír esetében az olvasót nem az információ újdonsága ragadja meg. A hír továbbgörgetése akkor éri el célját, ha azt gondolja: így ezt még soha nem láttam leírva.” Vagyis a hírekbe bizonyos magyarázatok (Van Dijk terminológiájával: helyzet – epizód, háttér) kerülnek. Leginkább az úgynevezett puha hírekre jellemző ez (s az sms-hírek között is jócskán akadnak ilyenek, pl. egy-egy közvélemény-kutatási adatot ismerető hírek).

A hírmeghatározások fontos része a hírszerkesztés, a hírsorrend. Hiszen a sajtóban, rádióban, televízióban a hírek egymás után szerepelnek, s nem mindegy, hogy milyen sorrendben, mit közölnek kiemelt (első) helyen, s mit a „futottak még” kategóriában, később, amire már lankad a befogadó figyelme. Az sms-hírek világában azonban ez érdektelen szempont, mert a hírek mindig „idősorrendben” érkeznek, s egyszerre csak egyet küld a szolgáltató.

Végül pedig a hírműfajok között beszélünk a következőkről: hírfej (Bernáth é. n. 46–8), választási, protokoll-, lesz-, háborús, bírósági és rendőri, egyházi, színes stb. hírek (Bedő 1995: 56–82), címes hír, kisinformáció, nagyinformáció, headline, rövidhír, hír, bővített hír, álhír (Hollós 2004: 22–8). Az áttekintés után nyilvánvaló, hogy az sms-hír jórészt mindegyik hírtípust képviselheti, ám a 160-as, korlátozott karakterlehetőség miatt az egy-, két-, legföljebb hárommondatos, rövid, jelzésszerű hírtípusoknak kedvez, s a Van Dijk-i hírmódelben szereplő helyzet és kommentár funkcióknak csak részben tud megfelelni (illetve egyes funkciók ki-maradhatnak).

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy az sms-híreket médiaelméleti, műfaji szempontból a többi médiumban megnyilvánuló hírekkel összevetve a következő sajátosságok jellemzik:

- a korábbi médiumok hírműfajainak jellemzőit részben magukon hordozzák (ezt nevezzük átmenetiségnek vagy „átcsapásnak”),
- a 160-as karakterlehetőség korlátozza bizonyos hírfunkciók (helyzet, kommentár) megvalósítását,
- folyamathírnek számítanak,
- kemény és puha hírek egyaránt vannak közöttük,
- hírek mögötti hírek korlátozottan jelennek meg (de utalások azért előfordulnak),
- hasonlítanak a szalaghírekre (headline-okra),
- hasonlítanak a gyors hírekre (flash-ekre),
- válogatásuk és megírásuk a közszolgálati és kereskedelmi hírszerkesztés kettősségét nem mutatják,
- a hírmeghatározások alapján tovább változnak,
- a jelenre, a pillanatra utalnak („ami történik”),
- a lead-szerkesztés csak részben jellemző rájuk,
- kontextusfüggők (sokszor deiktikusak), ezért rendszerint hiányosak,
- tömörek, hiányosak, olykor hevenyészettek,
- objektivitásra törekvők,
- a sorrendi kérdés sokszor érdektelen.

Az sms-hírek nyelvészeti elemzése

5. Sms-hírszolgáltatás. 2002 júliusában igényeltem az egyik szolgáltató (Westel, 2004 májusától T-Mobile Magyarország) „sima” hír-, illetve „krimi-hír” szolgáltatását. A „sima” hírszolgáltatás körülbelül napi hat sms-hírt jelent, rendszerint 6.00 és 22.00 óra között, de mindig egy adott esemény frissességéhez, időszerepességéhez igazodva. A hírszerkesztők igyekeznek a lehető leghamarabb, megfigyelésem szerint a kötött műsoridejű (híridejű) rádiókhoz képest gyorsabban, azokat rendszerint megelőzve küldeni az sms-hírt. Részben saját hírforrásaikból (ilyenkor vannak időelőnyben: *WestelPress*, 2004 májusától: *t-zones*), részben napilapokra vagy rádió-, illetve tévéállomásokra hivatkozva (ekkor követő hírszolgáltatást látnak el, s így jelölik a forrást, például: MH = Magyar Hírlap).

A szolgáltatónál még nagyon sokféle tematikus hírelőfizetésre van mód. Én még egyet, a „krimit” igényeltem, amelyben baleseti, bűnügyi híreket közölnek – ugyancsak körülbelül napi hatot. Vannak még „rendkívüli” hírszolgáltatások: választások, katasztrófák idején. Ilyen esetekben (külön igénylésre) percenként-óránként adják a friss híreket a szolgáltatók. Mivel ez a tematika illik leginkább az sms közlési közegébe, néhányszor ilyet is igényeltem.

Az sms-hírek szervesen beépültek a napjaimba. Szinte észrevétlenül kezdtek napirendemben/időmérlegemben hátrébb szorítani, sőt olykor mellőzni az egyéb

hírforrásokat – hiszen a napi hat sms többnyire tartalmazta a legfontosabb információkat.

Természetesen az sms-hír csak gyors hír, általában nem pótolja az egyéb információforrásokból való tájékozódást. 2004 nyarán Tunéziában ért az az sms-hír, hogy a nagyobbik kormánypárt kijelöl egy kormányfőt. Hosszú találgatás kezdődött, vajon 2006-ra jelölik a kormányfőt, esetleg „kormányválság” van odahaza. Az utóbbi – akkor, ott hihetetlennek tűnő – változat volt az igaz. Az sms-hírszolgáltatás ugyanis „elfelejtette” közzétenni, hogy a hivatalban lévő miniszterelnöktől a kisebbik kormánypárt megvonta a bizalmat. És végig a nyaralás alatt ezekből a soros hírekből kellett következtetni a valós történésekre, az események mozgatórugóira. Nagyon sok mindent nem értettünk vagy félreértelmeztünk. Ugyanez történik, ha egy-egy hír „kimarad”: ha nincs bekapcsolva a mobiltelefon, ha elfelejtjük „lineárisan” elolvasni a híreket.

6. Anyag és módszer. 2002 júliusától 2004 végéig (az írás megszületéséig) gyűjtöttem a mobiltelefonomra érkező, nyelvileg érdekes vagy értékelhető híreket. A lejegyzett anyag mintegy 100 hírt tartalmaz, ezeket csoportosítva és rostálva állítottam össze jelen írásom anyagát. Valamennyi hír végén szerepel a hír kiküldésének a napja. Az anyagot nyelvi jellemzők szerint csoportosítottam.

7. Az sms-hírek elemzése

7.1. Az sms-hírek betűkészlete, helyesírása. Mint minden tömegkommunikációs médiumban, az sms-ben is előfordulnak helyesírási hibák. De ennél gyakoribbak a betűkészlet hiányosságaiból adódó, valamint az elválasztási hibák. Az adott szolgáltatónál az sms-hírek – talán a szoftver jellegéből adódóan – nem tartalmaznak hosszú, valamint nagy *í, ó, ő, ú, ű* betűket, és az elválasztási szabályokat sem ismerik. Ugyanarról a jelenségről van szó, mint a kezdeti képűtség (teletext, amely a svéd ábécé betűit használta), vagy számítógépes szövegszerkesztő programok (az első számítógépes szövegek „kalapos” ékezetekkel, mert magyar karakterkészlet nem volt vagy nem volt beállítva) esetében. Az sms-hírszolgáltatás ezt a „gyermekbetegséget” idővel bizonyosan kinövi, és a későbbiek során nyilván valamennyi magyar betű- és írásjel szerepelni fog a szolgáltatásban. A másodlagos írásbeliségnek ma egyik jellemzője a hivatalos helyesírás, a helyesírási norma rendszerszerű vagy véletlenszerű megsértése. Ez a technikai hiány a másodlagos írásbeliség nyelvi jellemzői között egészen elfogadott. Mindenesetre ma még az ékezethiány olykor értelmezési problémához vagy félreértéshez vezethet.

(8) *A Mécs-bizottság lezárta munkáját. összegzésük szerint 10 ember esetében tünt úgy, hogy lehetséges a titkosszolgálati együttműködés bizonyítása.* (2002. szeptember 26.)

(9) *Csödöt mondott...* (2002. október 9.)

(10) *Az MTV-nek újabb 6 mrd Ft-ra lenne szüksége a fennmaradáshoz, ezért ismét tökepótlást két az Ogy.-tól. A köztévé júliusban már kapott 6 mrd Ft-ot.* (2003. augusztus 12.)

(11) *Felrobbant egy hőprés egy szombathelyi forgácslapgyártó üzemben. Senki sem sérült meg. A lángok megrongálták a csarnok tetejét, a kár jelentős.* (2004. december 18.)

Első olvasásra talán nyilvánvaló, hogy mi is az a *hőprés*? Csak némi fejtegetés után lehet rájönni: *hőprés*. Egyéb helyesírási hiba is előfordul:

(12) *A mai, 50. előadás után leveszi a műsorról az Ember Tragédiáját a Nemzeti Színház igazgatója, Jordán Tamás. Szikora János rendező tiltakozik.* (2003. május 26., helyesen: Az ember tragédiája.)

(13) *Legalább 1000 diákot vettek őrizetbe Bangkokban egy rockkoncerten. Rivális iskolai csoportok verekedtek össze. Az összecsapás oka még nem ismert.* //W+P (2002. augusztus 18. Helyesen: Bangkok)

7.2. A címes hír – újságjellemző. Sms-ben igen ritka a címes hír, a következő is inkább címszerű leadnek tekinthető (bár a névelőhiány, valamint az alkalmi, sűrítő szóösszetétel inkább a címek jellemzője). A hírben megfigyelhető még az „úr” szó szokatlan, túlzottan korrektnek tűnő használata, valamint az utolsó tagmondat mellérendeléssel történő kapcsolása (holott akár új mondatot is kezdhetett volna a hír írója).

(14) *Lebukott potenciacsempész. Egy holland úr 299 levél, 4 milliót érő Viagrát próbált behozni Tompánál, egy pirula korábban már eltűnt.* (2002. augusztus 14.)

A cím tehát inkább az írásbeli kommunikáció jellemzője, a szóbeliségben korlátozottan fordul elő (például szavalkor, előadásban), a médium jellegéből adódóan, az sms-hírek esetében a másodlagos írásbeliséget jellemzi a címtelenség.

7.3. Információtagolás – leadszerkesztés. Az sms-hírben általában a legfontosabb információ van elől (a leadszerkesztésnek megfelelően: lead + kifejtés). A hír s az sms-hír jellemző tagolási ritmusa: réma + téma. Ez a tagolási mód a médiahíre általában igaz, s ezt a másodlagos írásbeliség is megőrizte.

A magyarázat (előzmény) azonban olykor szervesen kapcsolódik a leadhez (mint például a következő, a 2. magyarázó mondat esetében):

(15) *Tucatnyi lakóházat öntött el a Mátrából lezúduló esővíz Bátorfytornyén, súlyos károkat okozva az épületekben. Kiléptek medrűkből a környező patakok.* (2002. július 20.)

7.4. Nyelvi hiány. Az sms-hírekben igen jellemző és minden nyelvi szinten jelentkezik a nyelvi hiány hiányos szerkesztés(mód) formájában. A kommunikációban a nyelvi hiány leginkább a közös tudásból (a közös előismeret fölöslegessé teszi a nyilvánvalóan tudott ismeretek kifejtését) vagy a megjelölendő tárgy tabu voltából (a kimondás tilalma, korlátja) adódik. Az sms esetében azonban a nyelvi hiány fő oka a hely- és időtakarékoság (terjedelmi korlátozás és gyorsaság).

Mindez annak ellenére megfigyelhető, hogy az sms-hírek csak a legritkábban töltik ki a rendelkezésükre álló 160 karaktert. Többnyire egy-két-három mondatnyi hosszúságúak. A hírelemek közül többnyire hiányzik az előzmény és a következmény, valamint a további események felsorolása, azaz a részletezés. Ugyancsak gyakran hiányzik a pontos idő, valamint a helyszín megjelölése. A következő hír egy beszédaktust (visszautasítás) valósít meg, de ennél többet (okot, magyarázatot) nem közöl:

(16) *Mécs Imre visszautasítja, hogy az államfő törvénysértőnek minősítette az általa vezetett állambiztonsági múltat vizsgáló bizottság létét és működését. (2002. augusztus 25.)*

A következő beszédaktus egy közlés, de a leadben már közvetett utalás van a kiváltó okra (de ismételten több nyelvi hiánnyal):

(17) *A kormányfő nem hagyja, hogy zsaroljon bárki, és akadályozza az uniós csatlakozást. Medgyessy Péter közölte: ajtaja nyitva áll Orbán Viktor előtt. (2002. október 5.)*

A nyelvi hiány, az ellipsis különféle grammatikai és szemantikai formákban valósul meg. Erre példa a következő hír második mondata:

(18) *Kész az a lista, amely azokat a politikusokat sorolja fel, akiket az Országgyűlés állambiztonsági múltat vizsgáló bizottsága világít át. 208 nevet tartalmaz. (2002. július 19.)*

Pragmatikai hiány, amely közös tudásunkból, előismereteinkből (itt leginkább forgatókönyv, máskor: keret, séma) kiegészíthető (forgatókönyv: a bombariadót telefon segítségével okozzák):

(19) *Őrizetben egy 54 éves hajléktalan, aki a gyanú szerint 3-szor okozott bombariadót a Budapest Plage-on. A férfi nyilvános fülkéből telefonált. (2003. augusztus 12.)*

A következő hír kétséget kelt abban a tekintetben, miként állapítható meg, hogy egy magyar kajakosnőről van szó, ha személyazonosságát még nem állapították meg. Természetesen egy kifejtett hírben ez a kétség eloszlatható lenne (talán egy magyar turistacsoport tagjáról van szó):

(20) *Megfulladt egy magyar kajakosnő Ausztriában, a Salzburg tartományban lévő Lammer folyóban. Személyazonosságát még nem tudták megállapítani. (2003. május 3.)*

A névelőhiány bizonyos esetekben az idiomatikus használatból fakad (ide sorolható a most következő példa is), de lehet hely- és időtakarékoság (rövidítés) eredménye is:

(21) *A rendőrség elfogta azt a férfit, aki azzal fenyegette meg pénteken a Malévet, hogy pokolgép van a légitársaság párizsi járatán. Részletek később. (2002. október 12.)*

A túlzott nyelvi hiány téves értelmezésekhez (kiegészítésekhez) vezethet. A most következő három példa tipikus alanyvesztési eset. Az első példában az első és a második mondat alanya (*kocsi – kisfiú*) nem egyezik meg, az egyeztetés az olvasót félretájékoztathatja. Ezt a félreértelmezést támogatja az a közös ismeret, hogy „kikanyarodás” kocsival és kerékpárral egyaránt végrehajtható. Ezek után érvényes kérdés: ki kanyarodott ki figyelmetlenül az útra, ki okozta a bajt?

(22) *6 éves, kerékpározó kisfiút gázolt egy kocsi Dorogon, életveszélyes állapotban van. Figyelmetlenül kanyarodott ki az útra, ez okozhatta a bajt. (2003. április 29.)*

Következő példánkban az első és a második mondat alanya nyilván ugyanaz, de mégis különböző számban és személyben áll (*tulajdonosa – ők*). Ebből következően a hír félreértelmezhető (netalántán a biztosítók törtek össze szándékosan autókat?):

(23) *Egy kecskeméti autószalon tulajdonosa állítólag 40 milliót csalt ki saját számlájára biztosítóktól. Több drága autót szándékosan törtek össze. (2003. március 8.)*

Következő példánkban három információ van egyetlen összetett mondatba sűrítve. Az utolsó tagmondat tárgyas ragozású alakja arra enged következtetni, hogy a gázoló katonák ápolták a kórházban a kisfiút. Ha alanyi ragozású *ápoltak* formát használtak volna, akkor a félreértés elkerülhető lett volna:

(24) *Gyógyultan tér vissza hazájába az a 12 éves iraki kisfiú, akit magyar katonák ütöttek el véletlenül, és fél évig a bp.-i honvédkórházban ápolták. (2004. november 23.)*

Az együttműködési alapelvek, a ráértés alapján a második mondatot elsőként értelmileg az első mondat alanyával (*önkormányzat*) egyeztetjük. Ekkor azonban a mondatot félreértjük. Tehát: ki vett fel hitelt?

(25) *Jelzáloggal terhelte meg a miskolci önkormányzat a tulajdonában lévő 3 gimnázium épületét. Egy hulladékgazdálkodási programhoz vettek fel hitelt. (2002. október 12.)*

Az sms-hírek tömörségére példa a három egyszerű bővített mondatból álló hír, amely nem tartalmazza a hír időszerűségét (miért most aktuális?), pontosabb helymegjelölését (hol is történt Angliában?), az okot (miért történt?).

(26) *215 embert ölt meg egy angol háziorvos. A bíróság szerint 1975–1998 között injekcióval végzett velük. Az áldozatok főként idős emberek voltak. (2002. július 21.)*

Az előzőekben felsorolt hiánytípusok nagymértékben jellemzik a szóbeliséget, sőt a beszélt nyelv nyelvtanába is tartoznak. A sajtóhírekben a nyelvhelyességi kívánalmak, a rádióban és a televízióban a kötelező redundancia miatt eddig ilyen megfogalmazásmóddal nem nagyon találkoztunk. Úgy tűnik tehát, hogy a hiánynak ez a formája az sms-hírek esetében a szóbeliségből származik, amely viszont a másodlagos írásbeliség egyik fontos ismertetőjegye.

A hiányok tovább fokozhatók. Az sms-hírekben felbukkanó meghatározottsági hiányokat: tabuhiánynak nevezzük. Vagyis a szereplők, helyszínek stb. meg nem nevezése valamilyen tiltás (pl. jog) alatt van. A hírekben olykor valamennyi szereplő és a helyszín is határozatlan névelővel van ellátva. Az ilyen „kilúgozott”, semlegesített hír aligha teljesítheti funkcióját, sőt önmaga paródiájához vezet. „Valahol, valaki, valamit csinált...” Nem tudjuk meg, hogy valójában ki által, hol, mikor és miért történt az esemény. A tabu, a határozatlansági megfogalmazás fakadhat személyiségvédelemből (nem adható ki az elkövető neve), ám a körülmények árnyalásának elmaradása mindenképpen szakmai hiba.

(27) *Géppisztollyal agyonlőtte 3 szomszédját egy férfi egy szlovákiai faluban. Egy 29 éves fiatalember, egy 11 éves lány és egy egyéves kisfiú halt meg. (2002. augusztus 26.)*

(28) *2 balesetben 2 ember meghalt 4 pedig súlyosan megsérült kora reggel az M1-esen. 2 gyermek karcolás nélkül úszta meg az ütközést. (2002. augusztus 25.)*

Hasonló bűnügyi hír a következő is, amelyben ismét csak a személyiségvédelem miatt maradt ki az elkövető pontosabb meghatározása. Az elkövetés körülményeinek leírása (hogyan, kitől, mit rabolt) ugyancsak hiányzik, így a hír nem teljesíti maradéktalanul hírfunkcióját.

(29) *6 óbudai rablással gyanúsítják azt a 19 éves fiatalembert, akit egy igazoltatásnál fogtak el a rendőrök. Összesen 390 ezer Ft-ot zsákmányolt. (2002. augusztus 25.)*

A hiány nyilvánvalóan sokszor fakad a gyorsaságból (hírverseny = mi legyünk a leggyorsabbak). A gyorsaságból következhet bizonyos körülmények ismeretének, megadásának a hiánya. Ezt a hiányt gyakran kiegészítő hírrel pótolják. Vagyis a hírek egymásra is reflektálnak. Ha valakinek kimarad a „folyamathír” egyik eleme (nem olvas el egy hírt), az egymásra utalás miatt nem érti meg az aktuális hírt.

(30) *A Budapest Parádé alatt kiesett egy nő egy ablakból az Andrássy úton. Még nem derült ki, hogy mi történt. Kórházban van, állapotáról semmit sem tudni. (2002. augusztus 24.)*

7.5. Reklámhír – hiányhír. Az sms-hírek egyik külön típusa az, amely csak fölkelte a figyelmet, és további wapolásra (wapra való belépésre) ösztönzi az olvasót. Az ilyen hír gyakorlatilag reklám, de reklámhírnek (antihír) is nevezhetjük. Újabban a napilapok érdekes híreiből is közreadnak csemegéket, a részleteket pedig ismételten a wapon kínálják. A jelenség tulajdonképpen hipertextualitás (illetve újabb szövegekre, szövegkapcsolatokra való felhívás), amely a másodlagos írásbeliség egyik jellemző gesztusa.

(31) *Főként Pest megyében ad munkát a tűzoltóknak és a katasztrófavédelemnek az esőzés, amely keddig is eltarthat. Részletek a segélyhívó számokkal a wapon.* (2002. július 21.)

(32) *Jelentősen nő többek között a gáz, a villany és a gyógyszerek ára idén. Extra rovatunkból megtudhatja, mennyivel lesz drágább az élet 2005-ben.* (2005. január 1.)

7.6. Rövidítés. A rövidítés az sms-hírek fontos jellemzője, hiszen – bár a hírszolgáltató többnyire nem használja ki a lehetséges 160 karaktert – minden fölösleges jelet igyekeznek megtakarítani. A következő sms-hírben a hiányosság és a rövidítés egyszerre figyelhető meg:

(33) *A Duna az elmúlt 2 órában Bp.-nél 2 cm-t emelkedett, 837 cm és még árad. Nagymarosnál is emelkedik a vízszint. Komáromnál viszont 6 cm-t csökkent.* //W+P (2002. augusztus 18., extra hírszolgáltatás a Duna áradásának idején.)

A rövidítés a számjegyek, a hónapnevek, a mértékegységek írásában általános, de bizonyos intézmények nevében is felbukkan. Az ilyen intézményrövidítések az írott sajtóban igen ritkák, vagy kötelező jelleggel feloldják őket (pl. *Ogy. = Országgyűlés*). Az sms-hírekben felbukkanó rövidítések a másodlagos írásbeliség tipikus jegyei.

(34) *A kormány azt javasolja: márc. 15-én legyen a népszavazás az EU-csatlakozásról. Az alkotmánymódosítási elképzelést kedden nyújtják be az Ogy.-nek.* (2002. október 11. – A hír példa a helytelen elválasztásra is.)

7.7. A hiány kiegészülése – ismétlés, rekurrencia. A szöveghiány értelmezése mindig kiegészüléssel (kiegészítéssel) történik. A kiegészülés „furcsaságai” mögött a beszélt nyelv nyelvtana rejlik.

Eddig tudomásunk és tapasztalataink szerint a hírszerkesztés fontos velejárója az ismétlés. Ezt a leggyakrabban úgynevezett témaismétlő névmással (*ezt*), vagy szerkezettel oldják meg a hírszerkesztők:

(35) *Szerkesztőségünk a Malév-gépeit fenyegető bombariadókról ezentúl nem számol be. Ezt a légitársaság kérte a nyomozás érdekében. Részletek a wapon.* (2002. október 12.)

A szöveghiány elkerülésére a legegyszerűbb módszer az ismétlés. Ám az ismétlés ritkán tautologikus (szó szerinti), már csak stilisztikai előírások miatt is. A rádiós hírek esetében gyakoribb a szó szerinti ismétlés (hiszen a hallgató nem mindig figyeli a hír elejét). Újsághírek esetében ritka, sms-hírek estében pedig nagyon ritka. (Itt is a másodlagos írásbeliség jellemzőit vélem fölfedezni: entrópia, nyelvi ökonómia.)

Az első példa: nem teljes rekurrencia, pontosabban szemantikai rekurrencia logikai szűkítéssel. A hír tipikus példája a talányosságnak. Az első mondatban szereplő rendőr fölérendelt fogalomnak (hiperonimának) alárendeltje a fiatalember (hiponima), de természetesen ez csak logikailag következtethető ki. További segítségünkre vannak a jelölt határozottsági viszonyok (*egy rendőr* → *a fiatalember*). Valamint a többi szinonimikai ismétlés (*fejbe lötte magát – végzett magával – öngyilkos*) segít a hír értelmezésében, a hír alanyának azonosításában.

(36) *Fejbe lötte magát egy rendőr Siófokon. A fiatalember az eligazítás előtt szolgálati fegyverével végzett magával. Nem tudni, miért lett öngyilkos.* (2002. augusztus 18.)

A rekurrencia szinonimával valósul meg (*film = mozi*), bár a *mozi* szónak csak újabban van 'film' jelentése, s ebből következően nyilvánvalóan sokaknak félreértést okoz:

(37) *A kultusztárca nem fogad el 213 millió Ft produkciós költséget a Bánk bán című operafilm elszámolásából. A mozit az Ezüsthajó Kft. készítette.* (2002. október 11.)

Az azonosítás nevek híján rejtélyessé válhat. Például a következő hír is ilyen: *26 éves biciklis = férfi, kamasz = fiú*. De mindez csak a hír teljes elolvasása után nyilvánvaló, hiszen miért ne lehetne a *26 éves biciklis = fiú*? Ahogy a rákövetkező hír szerint már a 19 éves fiú is férfi! A *férfi* és a *fiú* szó szemantikai előfeltevése tehát itt nem igazít el bennünket.

(38) *Életveszélyes állapotban van az a 26 éves biciklis, akit egy kamasz vert össze Encsencsen. A férfi állítólag elütötte a 15 éves fiú testvérét.* (2003. augusztus 19.)

(39) *Légpuskával térítették el egy autót az M1-esen. A 19 éves ittas férfi egy benzinkúthoz vitette magát, de ott a sofőr segítséget tudott hívni.* (2003. május 7.)

Ha a rekurrencia, az ismétlés túl sok szinonimával valósul meg, akkor ismét csak a hír „rejtélyessége” erősödik. Ez a jelenség inkább az írásbeliségre áll, és csak korlátozottan a szóbeliségre. A következő hírben például három szinonima van: *fiú – gyerek – fiatal*. A jelenséget fölfoghatjuk úgy, mint az ismétléstől való félelmet. Pedig hír esetében a szó szerinti ismétlés is természetes lehetne.

(40) *Vasvillával hasbaszúrt egy 13 éves fiút egy nyiregyházi férfi, mert a gyerekek ittasan bement az udvarára és sértegette. A fiatal sérülése súlyos. (2002. október 3.).*

7.8. Kapcsolás – vonatkozó névmások. Mint az eddigi csoportokban is megfigyelhettük, a szóbeliség beszivárog az írásbeliségbe. A vonatkozó névmások használatában kezdetben a szóbeliségben, újabban már az írásbeliségben is felbukkan az *amely* helyett használt *ami*. Mivel ez a változás általában is jellemző az írásbeliségre, nem tarthatjuk pusztán a másodlagos írásbeliség jellemzőjének – de tény, hogy erre erősen áll.

(41) *Ma kezdik a választási szavazólapok megsemmisítését, amiről a jegyzők gondoskodnak. A szavazóköri jegyzőkönyveket hétfőn átadják a levéltáraknak. (2002. július 20.)*

(42) *Több mint 46 millió Ft-ot ér az a 19 ezer liter tiszta szesz, amit egy Svédországba tartó szlovák kamionban találtak a vámosok Röszkénél. (2002. október 25.)*

Az *amelyben* vonatkozó névmás használata közvetlenül egy hasonló határozóraggal ellátott tulajdonnév után téves azonosításhoz vezethet:

(43) *Lövöldözés tört ki Pozsonyban, amelyben 2 brit focidrukker megsebesült. A szlovák fővárosban ma rendezik a Szlovákia-Anglia focimeccset. (2002. október 12.)*

A vonatkozó névmások gyakran szolgálják a „gyors” kapcsolást, amelynek oka az ismétlés, illetve új mondat kezdésének az elkerülése. A vonatkozó névmásokkal kezdődő (tag)mondatok sok esetben nem valódi alárendelések, hanem burkolt mellérendelések. A következő sms-hírben sem szerencsés (bár szabályos) a vonatkozó névmás (*amely*), ráadásul még egy feltételes toldás is van (*ha*), amely az első tagmondatra utal vissza. A hír megértését csökkenti a nyilvánvaló elírás (*100 forintos jutalom*).

(44) *Elloptak 5 flamingótojást a bp.-i állatkertből, amely 100 Ft. jutalmat ad, ha épségben visszakerülnek. Egy kifejlett madár értéke 250 ezer Ft. (2002. október 11.)*

Ebben az esetben a hírt az elvárásoknak jobban megfelelően átfogalmaztam (sajtóban, rádióban, televízióban nyilván így szerepelhetne):

(45) *Elloptak 5 flamingótojást a bp.-i állatkertből. Az állatkert 100 ezer Ft jutalmat ad a nyomravezetőnek. Egy kifejlett madár értéke 250 ezer Ft.*

Ugyancsak a szóbeliségben bukkant fel a „személyátsugárzás” jelensége, vagyis az *amely/ami* helyett használt *aki*. Korlátozottan megjelent már az írásbeliségben is, most például sms-hírben (egy pár, *akik* – *amely* helyett):

(46) *Feladta magát a rendőrségen egy pár, akik közölték, hogy ők öltek meg egy prostituáltat februárban Szolnokon. A férfi és a nő pénzt akart szerezni.* (2002. augusztus 27.)

7.9. Kapcsolás – téves vezérlés. A következtető utótagú grammatikai kapcsolatban az *ezért* és az *így* kötőszó fölcserélhető. Az *így* terjedését az Útinform rövidhíreiben figyeltem meg először, most az sms-hírekben is felbukkan. Oka lehet a kötőszó rövidsége.

(47) *Kigyulladt egy magyar kisteherautó az osztrák autópályán, Klagenfurtnál. A sofőr nem sérült meg, de a jármű kitégett, így az utat órákra lezárták.* (2002. október 26.)

Ha a mondatokban megjelölt személyek ismételten nem azonosíthatók, akkor jön létre írásban a tipikus nyelvhelyességi hiba, a téves vezérlés. A következőkben ezekre utaló példákat sorakoztatok föl.

Az alábbi hír második mondatának első tagmondatában szereplő *részeg* és a második tagmondatban szereplő *áldozat* első olvasásra nem föltétlenül azonosítható. Ha újra elolvassuk és értelmezzük a hírt, akkor már megfeleltethetjük a „molesztálót” a „részeg zaklatóval”, s rájöhettünk, hogy csakis ő az „áldozat”, nem pedig – mondjuk – a nő.

(48) *A molesztáló halálával végződött egy utcabál Marcaliban. Egy részeg zaklatott egy nőt, akinek a férje és még 2 ember ütni-rúgni kezdte az áldozatot.* (2002. augusztus 20.)

A rekkurencia, az utalóformák elégtelen volta miatt az első és a második mondat között törvényszerű a téves értelmezés. Ha a hírt komolyan akarjuk venni, akkor a polgármester törvényesíti a rendőrség munkáját!

(49) *Lefoglalta a rendőrség a Somogy megyei Pamuk 4 éves gazdálkodásának összes dokumentumát. A település polgármestere szerint minden törvényes volt.* (2003. május 6.)

Hasonló téves értelmezéshez vezet a harmadik tagmondat *ez* kataforikus, témaisméltó mutató névmása. A téli időszámítás vagy az óravisszaállítás nem érinti a közlekedési vállalatok menetrendjét? Ez lehetetlen. Nyilván arról van szó – de ez nincs kifejtve –, hogy a téli időszámításra való áttérés, az órák visszaállítása nem módosítja a közlekedési vállalatok menetrendjét.

(50) *Vasárnap hajnalban kezdődik a téli időszámítás. Az órákat 3 órakor kell visszaállítani 2-re. Ez nem érinti a közlekedési vállalatok menetrendjét.* (2002. október 26.)

Az utalások miatt a harmadik mondat alanya azonosítható az első és a második mondat alanyával (*sorozatgyilkos*), pedig a helyes a második mondat tárgyával való azonosítás lenne:

(51) *Ismét megölt egy embert az amerikai sorozatgyilkos. Ezúttal egy 53 éves, üzleti úton lévő férfit lőtt agyon egy benzinkútnál. Ő a 9. áldozat.* (2002. október 12.)

Ugyanilyen „gyenge” grammatikájú a következő példa is:

(52) *Nyíregyházán 5 milló Ft-ot loptak el egy ukrán állampolgár autójából. A kocsí lerobbant, és amíg ő szerelt, megszabadították pénzétől.* (2002. október 7.)

7.10. Idézetszerűség. Az írásbeliség jellemzője az sms-hírekben az, hogy az idézetszerűség kettőspont segítségével valósul meg (szóban valamilyen utalást tennék, például „Mécscs Imre szerint”). A híreknek ez a formája tipikusan csak sms-ben képzelhető el, vagyis sms-jellemző.

(53) *Mécscs Imre: nem összeegyeztethető az államfői posztal Mádl Ferenc nyilatkozata a volt kormánytagok állambiztonsági múltját vizsgáló bizottságról.* (2002. augusztus 17.)

7.11. Kétértelműség, értelmezhetetlenség. Az írásban tipikus nyelvhelyességi hibának tarthatjuk, ha a tömörség kétértelműséghez, értelmezhetetlenséghez vezet. A másodlagos írásbeliségben azonban igen gyakoriak a jelzésszerű vagy a féligfogalmazásból adódó ügyetlen mondatok.

Az ilyen hír nem valósítja meg a hírárás alapvető műfaji, nyelvhelyességi követelményét, vagyis azt, hogy a hír egyszerű, érthető, világos legyen.

(54) *Nem az állam, hanem a 20-ai tűzijáték szervezője fizet milliós kártérítést a Citadellán engedély nélkül épült terasz üzemeltetőjének a parádé miatt.* (2002. augusztus 13.)

A tűzijáték szervezője milliós kártérítést fizet az engedély nélkül épült terasz üzemeltetőjének?

7.12. Beszélt nyelvi szóhasználat. A hírszerkesztők sokszor kényszerülnek – a korrektség és a jogi követelmények miatt a közönség számára érthetetlen – szakkifejezések használatára. Ilyen például „A rendőrség államigazgatási eljárás keretében folytat nyomozást” vagy „A rendőrség ismeretlen személy ellen indított nyomozást”. Ezek a formulák az sms-hírekre – nyilván bonyolultságuk és hosszúságuk folytán – nem jellemzőek. Előfordul azonban olyan szóhasználat, amely-

ben a közönség aligha igazodik el. Az alábbi hírben vajon mi lehet a különbség a *merénylet* és a *bűncselekmény* között? A merénylet nem bűncselekmény?

(55) *Robbantás és nem baleset történt tegnap Helsinkiben egyik bevásárlóközpontjában. 7 ember halt meg. Bűncselekményre és nem merényletre gyanakszanak.* (2002. október 12.)

És a *fasizmus*, valamint a *nácizmus* részben nem ugyanaz a fogalom? A visszaütés itt is kérdéseket vet fel:

(56) *A cseh legfelsőbb bíróság szerint a fasizmus és a nácizmus már halott mozgalom, így a Mein Kampf újraindítása nem jelentheti népszerűsítésüket.* (2002. október 10.)

A hírszerkesztők gyakori fordulata a sajtóban és a rádióban a *legalább* és a *legkevesebb*, innen kerülhetett át az sms-hírekbe. Bolgár György (1995: 150) is írja: „Nem szép, ha halottakról, sebesültekről szólva azt mondjuk: legalább, mert az érzékeny fülű hallgatónak azt sugallja, hogy »lehetne több is«. Mondjuk inkább azt: »az eddigi hírek szerint«, »eddig«, de mondhatunk pontos számot is, és utalhatunk arra, hogy az adat nem végleges.” Ez a jelenség a hírek médiajellemzőinek átmenetét mutatja.

(57) *Legkevesebb 20-an meghaltak Oroszországban, amikor egy távolsági busz szakadékba zuhant. A jármű többször átfordult. A baleset Csuvasföldön történt.* (2002. augusztus 18.)

Az sms-hírekben a nyelvváltozatok sokfélesége bukkan fel (szleng, szakmai szóhasználat, magyarítás, idegen szavak). A szleng (*kirúgták*) a beszélt nyelv jellemzője. A szakmai nyelvhasználat tipikus írott sajtónyelvi példái: *stabilizál* (orvosilag korrekt, híreink egyik divatszava, de ettől függetlenül nem világos: a beteg állapota nem romlik, javul, esetleg változatlan?); valamint: *misszió*, *humanitárius*, *kontingens*. A *nagy vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés* (tipikus jogi szaknyelvi terminus, amely a sajtónyelvben gyakori, de csak ritkán bukkan fel sms-hírben). A *magánosítás* éppen a sajtónyelvben nyert teret a *privatizációval* szemben. További nehezen értelmezhető idegen szavak, kifejezések: *bluetooth headset*, *karaván*.

(58) *Kirúgták az RTL Klubtól Havas Henriket, mert szerepelt a tv2 valóságshow-jában. Az újságíró szerint azonban más áll a háttérben. Interjúnk a wapon!* (2002. szeptember 17.)

(59) *Egy magyar és egy román orvos elérte a Belényesi-barlangban rekedt magyar férfit, állapotát stabilizálták. Várhatóan holnap kezdik meg a kiemelését.* (2002. október 27.)

(60) *Nagy vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés gyanújával, ismeretlen tettes ellen nyomozást indít az ORFK 12 állami agrárcég magánosításának ügyében.* (2002. október 16.)

(61) *Továbbra sincs ötös a lottón. A jövő héten 2,6 milliárd a tét. [...] Wapozzon, Bluetooth headsetet nyerhet!* (2003. augusztus 30.)

(62) *Az Ogy. megszavazta az iraki magyar missziót. Így szállítási és humanitárius feladatok ellátására 300 fős katonai kontingens utazhat Irakba.* (2003. június 2.)

(63) *Ketten meghaltak, 4-en eltűntek, amikor motorcsónakuk uszályal ütközött az este a Dunán, Bécsnél. A kishajó a karaván alá szorult és elsüllyedt.* (2004. november 5.)

8. A másodlagos írásbeliség nyelvi jellemzői az sms-hírekben. Az előzőekben 12 pontban foglaltam össze az sms-hírek nyelvi jellemzőit. Az egyes pontokban igyekeztem kitérni a szóbeliség-írásbeliség jellemzőire, s a legtöbb pontban találtam is olyan jellemzőket, amelyek ezt az átmeneti vagy új nyelvi létmódot inkább (statisztikailag) jellemzik. Most tekintsük át röviden ezeket a jellemzőket:

- a betűkészlet, az írásjel, a helyesírás (bizonyos tekintetben) relatív,
- címnélküliség,
- kezdeti réma-téma tagolódás,
- hiányjelenségek: alanyvesztés, meghatározatlanság,
- hipertextualitás,
- (írásbeli) rövidítések,
- az ismétlés kerülése (entrópia, nyelvi ökonómia)
- vonatkozó névmások élőnyelvi használata (pl. személyátsugárzás),
- burkolt mellérendelés (álalárendelés),
- téves kapcsolás, utalás,
- idézetszerűség csak írásjellel,
- kétértelműség, félreértelmezhetőség,
- beszélt nyelvi változatok, szavak (olykor szleng).

Hipotézisem az volt, hogy az sms-hírek módosítják a hagyományos „hír-definíciót”, részben megváltoztatják az információra éhes ember és a hír viszonyát, valamint a többi „internetműfajhoz” hasonlóan a beszélt nyelv és az írásbeliség közötti átmeneti jelenségeket mutatnak fel, s ezzel az újabb nyelvi létmóddhoz, az úgynevezett *másodlagos írásbeliség*hez tartoznak. Úgy vélem, hogy a dolgozatnak sikerült bizonyítania az sms-hírek nyelvi sajátosságát, és az új nyelvi létmóddhoz való tartozását.

Összefoglalás. A hír a sajtó, a média alapműfaja. A mobiltelefonokon előfizethető egyik tartalomszolgáltatás: az sms-hír. Ezek a hírek azonban a tömegkommunikáció új formájához, az úgynevezett új médiához (poli- vagy metamédia)

tartoznak, s ennek megfelelően magát a hírt s a hírdefiníciót is módosítják. A pragmatikai nyelvészeti elemzés 12 szempont alapján járta körül az sms-hírek jellemzőit. Ennek alapján számos olyan nyelvi jellemzőt lehetett találni, amelyek az írásbeliségre, a szóbeliségre, illetve módosult formákban az sms közegére, az úgynevezett másodlagos írásbeliségre illenek. Ezek szerint az sms-kommunikáció valóban új nyelvi létmódot hoz létre, s nemcsak a magánkommunikációban, hanem a média-kommunikációban is nyelvi változásokhoz vezet. Hogy ezek átmeneti jellegű vagy tartós változások, illetve az újonnan kialakult nyelvi jelenségek esetleg általános nyelvi változók lesznek-e, ma még nem tudjuk.

SZAKIRODALOM

- Balázs Géza 1998a. Kommunikációs létformák és átcsapások. In: Balázs Géza: *Magyar nyelv kultúra az ezredfordulón. A–Z*, Budapest. 125–40. (Valamint MNy. 95: 138–54.)
- Balázs Géza 1998b. Médiaműfajok. Rövid összefoglaló az újságok, a rádió és a televízió műfajairól. *Magyar Nyelvészeti Továbbképzési Füzetek 1*. ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Budapest.
- Balázs Géza 2003a. Lauffeuerkommunikation oder Kommunikation Punkt für Punkt. Die Rolle des sms (Short Message Service) in der ungarischen Wahlkampagne des Jahres 2002. In: *Semiotische Berichte* (mit: Linguistik Interdisziplinär). Special Issue: Media – Old and Neu/Medien – Alt und Neu. Jg. 27. 1–4: 271–82.
- Balázs Géza 2003b. Futótűz- vagy pontról pontra kommunikáció – A választási sms-ek folklorisztikai-szövegtani vizsgálata. Kézirat. E-Demokrácia Műhely, 2002. június. Megjelent: Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2002-ről*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Kht., 2003. II/1380–98.
- Balázs Géza 2003c. „Minden házfalat cseréljétek sms-falra!” Sms-fal mint elektronikus graffiti. *Magyar Nyelvőr* 127: 144–59.
- Balázs Géza 2004. Választási sms-ek folklorisztikai-szövegtani vizsgálata. *Magyar Nyelvőr* 128: 36–53.
- Bánkuti Gábor 1970. *Híreket mondunk. I–II*. MRT TK, Budapest (Szakkönyvtár).
- Barthes, Roland 1971. A napihír struktúrája. In: Hankiss Elemér (szerk.): *Strukturalizmus I*. Gondolat, Budapest. 173–84.
- Bedő Iván 1995. *Hírkönyv*. Magyar Rádió, Budapest.
- Békési Imre 1982. *Szövegszerkezeti alapvizsgálatok*. Akadémiai, Budapest.
- Bencédy József összeáll. 1993. *A hatékony rádiózásért*. (A Rádió nyelvi bizottságának elemzéseiből 1976–1991). Magyar Rádió, Budapest.
- Bencédy József összeáll. 1994. *A hatékony rádiózásért. 2*. (A Rádió nyelvi bizottságának elemzéseiből 1985–1993). Magyar Rádió, Budapest.
- Bernáth László szerk. é. n. *Műfajismeret*. MÚOSZ Bálint György Újságíró-iskola, Budapest (Sajtókönyvtár).
- Crystal, David 2001. *Language and the Internet*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Dijk, Van Teun 1988. *News and Discourse*. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, NJ.
- Fábián Pál 1994. *A körzeti stúdiókról*. A Magyar Rádió nyelvi bizottságának elemzése (1993–1994). Magyar Rádió, Budapest.
- Ferenczy Judit 2002. *Grammatical and Textual Features of Radio News / Rádiós hírek: nyelvtani és szövegszerkezeti jellemzők*. PhD-értekezés ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest.

- Ferenczy Judit 2004. *A köz hírek szövegszerkezete*. Előadás a Magyar Rádió IV. anyanyelvi konferenciáján. (2004. december 3.)
- Grétsy László szerk. 1985. *Nyelvészet és tömegkommunikáció*. I–II. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest. (Membrán könyvek 15.)
- Hollós János 2004. *Hírek a kommunikációban*. Magyar Rádió, Budapest.
- Joób Emőke 1975. A magyar napihírek összetétele. In: Voigt Vilmos–Szépe György–Szerdahelyi István (szerk.): *Jel és közösség*. Szemiotikai tanulmánygyűjtemény. Akadémiai, Budapest. 171–80.
- Lovas Dániel 1996. *A helyi sajtó ABC-je*. Antológia Kiadó és Nyomda, Lakitelek.
- Nyíri Kristóf 2000. Globális társadalom, helyi kultúra. Filozófiai vázlat. In: Glatz Ferenc (szerk.): és Demetrovics János és Keviczky László (összeáll.): *Az információs társadalom*. MTA, Budapest (Magyarország az ezredfordulón). 43–64.
- Ong, Walter 1982. *Orality and Literacy. The Technologizing of the Word*. Methen, London–New York.
- Rácz Endre 1970. A rádió hírközlésének néhány sajátos nyelvhelyességi kérdése. *Magyar Nyelvőr* 94: 150–9.
- Róka Jolán 1983. A tömegtájékoztató szövegek vizsgálatának módszertani alapelvei. In: Rácz Endre és Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Tankönyvkiadó, Budapest. 296–319.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Balázs Géza

SUMMARY

Balázs, Géza

A linguistic approach to a new genre of the media: the sms news

News items constitute a basic genre of the press and the media. One type of content provided by mobile phone companies on a subscription basis is sms news service. Such news items belong to a novel form of mass communication known as new media (polimedia or metamedia), and accordingly they modify our concept and definition of ‘news item’. This paper surveys the characteristics of sms news on the basis of twelve criteria of linguistic pragmatic analysis. Thus, a number of features are revealed that fit written language, spoken language, or else, in a modified form, the medium of sms, also known as secondary written language. Such features include the relativisation of orthography, the lack of headlines, the avoidance of repetition, various spoken-language phenomena, misassociation, ambiguity. In sum, sms communication indeed produces a new form of existence for language, leading to linguistic changes not only in private communication but also in media communication.